

Бағдарлама

Трасологиялық сараптаманың теориялық негіздері»

Тақырып №1. Сот сараптамасын тағайындау және жүргізу тәртібі

Тәжірибелік қызмет саласы ретінде сот сараптамасы пәнінің жалпы түсінігін талдау және сипаттау. ЭК, практикалық сараптама қызметінің міндеттері, сараптамалық міндеттер. Байланыс нысандарына негізделген есептерді жіктеу.

Сот сараптамасы объектісі ұғымы. Сараптамалық зерттеу объектісінің ақпараттық мәні. Сот сараптамасы объектілерін әртүрлі негіздер бойынша жіктеу. Сот сараптамасы объектісінің қасиеттері мен белгілері. Сот сарапшыларының қорытындыларын негіздеудегі белгілердің рөлі. Қасиеттері мен белгілерін жіктеу және жүйелеу. Сараптамалық таным үшін диагностикалық және идентификациялық белгілердің маңызы.

Сараптамалық жүйелеу түсінігі. ТСЭ-де жүйелік тәсілдің қажеттілігі, орындылығы және жол берілуі. Сот сараптамаларын жүйелеудің мәні мен міндеттері.

Сот сараптамаларын жіктеудің ғылыми негіздері және осы жіктеумен байланысты сот сараптамаларының жаңа түрлері мен түрлерінің пайда болуын анықтау критерийлері. Сот сараптамаларын жіктеу негіздері.

Тақырып №2. Сот сараптамасының түрлері

Сарапшы мен сараптама мекемесі басшысының құзыреті. Сараптамалық білім жүйесіндегі заң білімінің орны. Сот сарапшысының іс жүргізу жағдайы. Сараптама мекемесі Сот сараптамасы субъектісі ретінде (заңды тұлғаның атынан қорытынды беру проблемасы). Сот сараптамасын жүргізу кезіндегі субъектілердің өзара іс-қимылы және өзара қарым-қатынасы.

Арнайы білім, сот сарапшысы моделінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде. "Сот сарапшысы" және "маман" ұғымдарының арақатынасы.

Тақырып №3. Сараптамалық зерттеудің кезеңдері.

Сот сарапшысының қорытындысы. Тергеушінің және соттың сарапшының қорытындысын бағалауы. Сарапшыдан жауап алу

Сот сараптамасы әдістері туралы оқу пәні. Бұл оқу-жаттығудың құрылымы: ұғымдық, жіктелімдік және операциялық бөлімдер. Әдістің заңдылықтары және олардың сараптамалық практикадағы көріну формалары. ТСЭ әдістері және практикалық сараптама қызметінің әдістері: бар жіктеулер және оларды талдау. Сот ісін жүргізуде әдістерді пайдалануға жол беру өлшемдері. Сараптамалық зерттеу әдістерінің даму тенденциялары.

Сараптамалық әдістемелер түсінігі. Сараптамалық әдістемелердің түрлері. Олардың сипаттамасы мен құрылымы. Кешенді сараптамалық әдістеме түсінігі. Сараптамалық әдістемелерді Алгоритмдеу, біріздендіру және каталогтау мәселелері.

Сарапшы қорытындысының мазмұны мен нысаны. Сот сарапшысының дәлелдік мәні мен тұжырымдары. Сараптамалық зерттеудегі ықтималдық және нақтылық. Қылмыстық және азаматтық істер бойынша дәлелдеуде сараптамалық қорытындылардың нәтижелерін пайдаланудың жолдары мен нысандары. Сот дәлелдемелері жүйесіндегі сарапшының қорытындысы. Сараптаманы тағайындаған органның қорытындысын бағалауы: теория және практика. Сараптамалық қателер: олардың түрлері, жіктелуі, анықтау және жою жолдары.

Сараптамалық алдын алу түсінігі. Сараптамалық алдын алу қызметінің құқықтық негіздері. Сот сарапшысының профилактикалық жұмысының түрлері мен нысандары. Сот-сараптама мекемелері қызметкерлерінің сараптамалық-алдын алу қызметін жүзеге асыру тәртібі. Сот сарапшыларының алдын алу жұмыстарының нәтижелерін ресімдеу.

Алдын алу қызметінің теориясының болжау теориясымен өзара байланысы. Тәжірибелік сараптама қызметі үшін осы өзара байланыстың мәні.

Тақырып №4. Криминалистикалық сараптамалардың әдістері және олардың жіктелуі

Сарапшы қорытындысының мазмұны мен нысаны. Сот сарапшысының дәлелдік мәні мен тұжырымдары. Сараптамалық зерттеудегі ықтималдық және нақтылық. Қылмыстық және азаматтық істер бойынша дәлелдеуде сараптамалық қорытындылардың нәтижелерін пайдаланудың жолдары мен нысандары. Сот дәлелдемелері жүйесіндегі сарапшының қорытындысы. Сараптаманы тағайындаған органның қорытындысын бағалауы: теория және практика. Сараптамалық қателер: олардың түрлері, жіктелуі, анықтау және жою жолдары.

Сараптамалық алдын алу түсінігі. Сараптамалық алдын алу қызметінің құқықтық негіздері. Сот сарапшысының профилактикалық жұмысының түрлері мен нысандары. Сот-сараптама мекемелері қызметкерлерінің сараптамалық-алдын алу қызметін жүзеге асыру тәртібі. Сот сарапшыларының алдын алу жұмыстарының нәтижелерін ресімдеу.

Алдын алу қызметінің теориясының болжау теориясымен өзара байланысы. Тәжірибелік сараптама қызметі үшін осы өзара байланыстың мәні.

Тақырып №5. Трасологияның ғылыми негіздері мен әдістері

Криминалистикалық трасология пәні. Материалдық әлемнің объективтік заңдылықтары.

Материалистік диалектика трасологиялық зерттеулер теориясы мен тәжірибесінің әдіснамалық негізі ретінде. Трасологияның криминалистикалық техниканың басқа бөлімдерімен, жаратылыстану-ғылыми біліммен және техникалық ғылымдармен байланысы. Трасологияның негізгі ұғымдары.

Құқық қорғау органдарының жұмысын жетілдіруге бағытталған қылмысқа қарсы күрестің жалпы талаптары тұрғысынан трасологияның міндеттері. Трасология саласында арнайы білімді қолдану түрлері.

Трасологиялық сараптама арнайы криминалистикалық білімді қолданудың іс жүргізу формасы ретінде. Трасология мен трасологиялық сараптаманың ғылыми негіздерін дамыту және қалыптастыру.

Трасология жүйесі. Трасологияның жалпы ережелері. Трасологиялық сараптамалық зерттеулердің түрлері, олардың міндеттері мен объектілері. Шет елдердегі трасологиялық зерттеулердің қазіргі жағдайы. Қылмыстарды ашудағы, тергеудегі, алдын алуғағы трасологиялық зерттеулердің рөлі және олардың тиімділігін арттыру мәселелері. Трасологиядағы із түсінігі. Іздер материалдық объектілердің сыртқы құрылысы мен өзге де қасиеттерінің көрінісі ретінде.

Із түзілу механизмі. Із түзілу объектілері, іздік байланыс нысандары. Із түзілу механизмін негіздейтін негізгі факторлар. Із түзілу механизмінің энергетикалық және кеңістіктік сипаттамалары. Іздердегі объектілердің сыртқы құрылысы мен өзге қасиеттерінің белгілерін бейнелеу түрлері. Трасологиядағы іздердің негізгі классификациялық жүйелері. Жіктеу бойынша Б. И. Шевченко, Г. Л. Грановскому. Трасология әдістерінің жүйесі: танымның жалпы әдісі, жалпы ғылыми әдістер, арнайы әдістер. Ғылым мен техниканың жетістіктері негізінде зерттеу әдістерін жетілдіру мәселелері. Трасологиялық сараптауда қолданылатын әдістер мен құралдардың техникалық-криминалистикалық кешені. Іздерді анықтау және бекіту әдістері. Іздерді микроскопиялық талдау және микроскопиялық түсіру құралдары. Іздерді пішіндеудің әдістері мен құралдары. Іздерді салыстырмалы зерттеу әдістері. Ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде трасологиялық объектілердің сандық сипаттамаларын пайдалану. Трасологиялық сараптама үшін автоматтандырылған ақпараттық-ізвестіру жүйесін құрудың негізгі принциптері. Трасологиялық сараптама процесін автоматтандыру үшін ЭЕМ пайдалану мүмкіндіктері.

Тақырып №6. Трасологиялық диагностика және сәйкестендіру негіздері

Диагностикалық трасологиялық сараптаманың криминалистикалық мәні мен маңызы. Диагностикалық трасологиялық сараптама шешетін сұрақтар. Субъектілердің, объектілер мен тетіктердің танылуы (тектік және түрлік тиістілігін, жекелеген қасиеттерін белгілеу) бойынша диагностикалық трасологиялық сараптаманың түрлері, объектілердің нақты жай-күйі, жекелеген іс-әрекеттерді жасау мүмкіндіктері, жүргізілген іс-әрекеттердің мән-жайлары. Диагностикалық сараптаманы сараптамалық зерттеу сатылары. Диагностикалық сараптама жүргізу кезінде салыстырмалы зерттеу сатысында ақпаратты алу және өңдеу ерекшеліктері.

Диагностикалық трасологиялық сараптаудағы модельдеудің рөлі мен орны. Криминалистикалық диагностикадағы статистикалық деректердің рөлі мен маңызы. Диагностикалық трасологиялық сараптама әдістемесінің жалпы ережелері.

Тепе-теңдік туралы диалектикалық ілім-трасологиялық идентификация теориясының әдіснамалық негізі. Материалдық әлем объектілерінің даралығы. Нақты ұқсастықтың түсінігі. Трасологиялық объектілердің сыртқы құрылысы. Сыртқы құрылыс белгілерінде объектілердің жеке қасиеттерінің көрінісі. Объектілер бетінің рельефін (морфологиясын) негіздейтін заңды және кездейсоқ құбылыстар. Трасологиялық идентификация ұғымы, оның түрлері мен объектілері. Сәйкестендіру белгілерінің жіктелуі. Жалпы және жеке белгілер, топтық және жеке белгілер. Сәйкестендіру кезеңі.

Себеп байланыстарын талдау. Сандық және сапалық көрсеткіштердің көмегімен бірлі-жарым белгілердің, олардың жиынтықтарының сипаттамасы. Белгілердің сәйкестендіру маңыздылығын бағалау үшін математикалық аппарат пен электронды-есептеу техникасын пайдалану.

Тақырып №7. Трасологиялық зерттеулер әдістемесінің негіздері

Трасологиялық сараптама әдістемесінің жалпы ережелері. Мемлекеттік сот-сараптама мекемелерінде сараптамалық зерттеулерді ұйымдастыру және жүргізу. Сарапшының құқықтары мен міндеттері. Материалдарды сараптамаға алу тәртібі. Қосымша материалдар мен үлгілерді алу.

Сараптамалық зерттеудің кезеңдері. Алдын ала зерттеу және оның міндеттері. Аналитикалық кезең, оның кезеңдері. Бөлек зерттеудің мақсаттары мен міндеттері. Сыртқы құрылыстың белгілерін трасологиялық талдау негіздері.

Сараптамалық эксперимент, оны өткізу мақсаты. Сараптамалық эксперименттің әдіснамалық негіздері. Эксперимент жүргізу шарттары мен материалдарын таңдау. Объектілер белгілері мен олардың бейнелері арасындағы байланыстардың орнықтылығын бағалау. Белгілерді бейнелеудің вариациялылығы.

Салыстырмалы зерттеудің міндеттері. Салыстырмалы зерттеу әдістері. Салыстыру, қоса атқару, салу. Салыстыру нәтижелерін талдау. Белгілер мен айырмашылықтардың вариациялылығын бағалау. Салыстыру нәтижелерін бағалау үшін математикалық әдістерді қолдану.

Сарапшының ұқсастығы (ұқсастықтың болмауы) туралы қорытындыларын қалыптастыру. Қорытындыларды қалыптастыру үшін зерттеудің объективті нәтижелерін пайдалану. Қорытынды формалары.

Сарапшы қорытындысының құрылымы мен мазмұны. Иллюстрациялық материал. Қорытындыны ресімдеудің нормативтік регламенттеуі.

Сарапшының қорытындысында дәлелді ақпаратты қабылдаудың ғылыми негізділік, көрнекілік және қол жетімділік қағидаттарын сақтау.

Тақырып №8. Адам аяғы мен аяқ киімнің іздерін сараптау

Адам аяғы мен аяқ киімнің іздерін сараптаумен шешетін сұрақтар. Аяқ және аяқ іздерін трасологиялық идентификациялық сараптау объектілері. Сәйкестендіру белгілерінің жіктелуі. Адамның аяғы табанының құрылысы мен сәйкестендіру белгілері.

Өндірістік шығу тегі, аяқ киімді жөндеу және алып жүру белгілері.

Аяқ киімнің сыртқы және көлемдік іздерін идентификациялық сараптау әдістемесі.

Алдын ала және бөлек зерттеу кезеңдерінің мазмұны мен көлемі. Адам аяғы мен аяқ киімнің іздерін сараптаудағы сараптамалық эксперименттің ерекшеліктері.

Салыстырмалы зерттеу жүргізу әдістері мен тәсілдері. Салыстырмалы зерттеу нәтижелерін бағалау ерекшеліктері. Сараптамалық зерттеу нәтижелері бойынша иллюстрациялық материалдарды ресімдеу.

Тақырып №9. Адам тістерінің іздерін сараптау

Тіс іздерін сараптаудың криминалистикалық маңызы. Тіс іздерін сараптаумен шешетін сұрақтар. Адамның тіс аппараты із түзуші объект ретінде. Адамның тіс аппаратының құрылысы. Тіс аппаратының сәйкестендіру белгілерінің жіктелуі. Тіс қатарының жалпы және жеке белгілері. Жеке тістердің жалпы және жеке белгілері. Анатомиялық және функционалдық белгілері.

Тетігі білім іздер тіс. Олардың жіктелуі. Тез бұзылатын объектілерде тіс іздерін бекітудің техникалық құралдары мен тәсілдері. Тістің іздері бар объектілерді орауға қойылатын талаптар. Тіс іздерін сараптауға материалдар дайындау. Салыстырмалы зерттеу үшін үлгілер алу. Тіс іздері бойынша адамды идентификациялау әдістемесі. Идентификациялық сараптама объектілері. Салыстырмалы зерттеу жүргізу және оның нәтижелерін бағалау ерекшеліктері. Тіс іздерін трасологиялық сараптауда модельдеу әдістерін қолдану. Тіс іздерін кешенді (трасологиялық және сот-медициналық) сараптаудың заманауи мүмкіндіктері. Тіс іздері бойынша диагностикалық сараптамалық есептерді шешудің әдістемелік ерекшеліктері.

Тақырып №10. Бұзу құралдары мен құралдардың іздерін сараптау

Бұзу құралы мен тәсілінің криминалистикалық түсінігі. Қылмыстарды ашу және тергеу және тергелетін қылмыстарды қылмыстық-құқықтық саралау үшін бұзу құралдары іздерінің маңызы. Есіктерді, терезелерді, қабырғаларды, едендерді, төбе жабындарын, сейфтерді және металл шкафтарды бұзу тәсілдері.

Бұзу іздерінің жүйесі: бұзу заттарының іздері, бұзылу іздері, іздер-заттар, іздер-заттар.

Бұзу құралдарының іздерін жіктеу: түзілу механизмі бойынша, бұзу құралының әрекет ету принципі бойынша, бұзу құралының түрі бойынша, әсер ету көзі (энергия) бойынша.

Бұзу құралдарының іздерін анықтаудың криминалистикалық тәсілдері мен техникалық құралдары.

Оқиға болған жерде бұзу құралдарының іздерін алдын ала зерттеу. Бұзу құралдарының топтық қатыстылығы, қылмыскердің жеке басы, бұзу жағдайлары туралы іздестіру ақпаратын алу. Бұзу құралдарының іздерін алдын ала зерттеу нәтижелерін бекіту. Бұзу құралдарының және басқа да объектілердің іздерін алу және буып-түю ережесі.

Сыну құралдарының іздерін сараптаумен шешетін мәселелер. Бұзу құралдарының іздерін идентификациялық трасологиялық сараптау объектілері. Бұзу құралдарын идентификациялық сараптау әдістемесі. Объектілерді алдын ала зерттеу. Бөлек зерттеу сатысы. Іздердің белгілеріне із түзілу механизмінің әсері. Қарсы және алдыңғы бұрыштар. Белгілердің сәйкестендіру маңыздылығын бағалау және сәйкестендіру үшін бұзу құралдары іздерінің жарамдылығы туралы мәселені шешу. Сәйкестендіру үшін бұзу құралдарының сызықтық (динамикалық) іздерінің жарамдылығын ықтималдық бағалауды қолдану.

Бұзу құралдарының статикалық эксперименталды іздерін алу әдістемесі. Динамикалық эксперименталды іздерді алу ерекшеліктері.

Салыстырмалы зерттеудің әдістері мен тәсілдері. Салыстырмалы зерттеудің

аспаптық әдістерін қолдану. Сыну құралдарының іздерін профилдеудің заманауи әдістері. Бұзу құралдарының іздерін салыстырмалы зерттеу нәтижелерін сараптамалық бағалау ерекшеліктері.

Бұзу құралдарының іздерін сараптаудағы микротрасологиялық зерттеулердің мүмкіндіктері.

Металл кедергілердегі термиялық әсердің іздерін сараптамалық зерттеу әдістемесі. Негізгі және қосымша іздер белгілері бойынша металл кесетін аппараттың түрін белгілеу. Кедергілерді кесу үшін қажетті уақытты белгілеуге байланысты және тілікті жүргізген адамның кәсіби дағдыларының болуы туралы мәселелерді шешу.

Тақырып №11. Құлыптарды сараптау

Құлыптар сараптамасының мәні. Құлыптар қорғау және бақылау құралы ретінде. Құлыптарды бекіту тәсілі, мақсаты, конструкциялық типі бойынша жіктеу. Құлыптардың құрылымы мен жұмыс істеу принципі: серіппелі, сувальдты, цилиндрлік, шифрлеу құрылғылары бар. Құлыптардың жаңа конструктивтік түрлері. Құлыптарды бұзу және қылмыстық жазалау түсінігі. Құлыптарды бұзу тәсілдері. Құлыптарды жою тәсілдері. Криминалист-маманның құлыптарды бұзуға және жоюға байланысты оқиға болған жерді тексеруге қатысуы. Бұзылған және жойылған құлыптарды оқиға болған жерден алу.

Құлыптарды трасологиялық сараптау әдістемесі. Құлыптардың техникалық жағдайын орнату. Бұзу және жою тәсілдерін анықтау. Құлыпты бөгде затпен жою фактісін анықтау. Берілген затпен (затпен) құлыпты жою мүмкіндігін анықтау.

Тақырып №12. Киімнің механикалық зақымдануын сараптау

Киімнің механикалық зақымдануын трасологиялық сараптаудың криминалистикалық мәні мен міндеттері. Киімнің зақымдануын жіктеу. Олардың пайда болу механизмінің ерекшеліктері. Зақым-іздерде қарудың белгілерін бейнелеуді анықтайтын факторлар. Зақымдануларды трасологиялық зерттеу әдістемесі: зақымданудың пайда болу механизмін анықтау, зақым пайда болған зеңбіректің топтық тиістілігін анықтау. Экспериментті жүргізу және зақымданудың эксперименттік үлгілерін алу ерекшеліктері. Құралдарды сәйкестендіру мүмкіндіктері. Киімнің механикалық зақымдануын кешенді зерттеу.

Тақырып №13. Пломбалар мен бекіту-пломбалау құрылғыларын сараптау

Пломбалардың конструктивтік түрлері. Қорғасын және полиэтилен пломбалар, олардың құрылысы және ілу ережесі. Қорғасын-ленталы пломба, бекіту-пломбалау құрылғыларын ("Спрут-Универсал" және "Ерш", "Спрут", "кенелер", "Лавр" және т.б. пломба-іلمектерді бекіту принциптері.

Шетелдік пломбалардың кейбір конструктивтік түрлері.

Пломбаларды бұзу (алу) тәсілдері. Пломбаларды алудың және ашудың әр түрлі тәсілдерінің белгілері. Оқиға болған жерде бұзылған пломбаларды қарау.

Диагностикалық міндеттерді шешу, оның ішінде пломбаларды криминалдық алып тастау мақсатында пломбаларды сараптамалық зерттеу әдістемесі. Полиэтилен пломбаларды сараптау ерекшеліктері. Жаңа конструкциялардың пломбаларын зерттеу.

Пломбалау құрылғыларын орнату мақсатында пломбаларды сәйкестендіру зерттеу әдістемесі.

Тақырып №14. Бөліктер бойынша бүтіндігін анықтау сараптамасы

Тұтас бөліктер бойынша сараптамалық зерттеудің мәні мен криминалистикалық маңызы. Тұтас бөліктер бойынша орнатудың теориялық негіздері. Тұтас түсінік: монолитті, жиынтық, құрамдас. Бөлікті тұтас бөліктен бөлу және бөлу. Сәйкестендіру белгілері (жалпы және жеке).

Жалпы сызықтар мен бөлу беті болған кезде тұтас бөліктердің болжамды

бөліктерінің белгілерін салыстырудың сараптамалық тәсілдері мен әдістері.

Жалпы сызықтар мен бөлу беттері болмаған кезде бөліктер бойынша бүтіндігін анықтау әдістемесі. Шыныдан, ағаштан, қағаздан, матадан және т. б. жасалған объектілерді зерттеу оптикалық кванттық генераторларды тарту арқылы жалпы желілер мен бөлу беті болмаған кезде бөлшектер бойынша бүтіндігін орнату үшін кешенді зерттеулер мүмкіндіктері.

Дендрохронологиялық әдісті қолдану мүмкіндіктері. Микрочастицалар тұтас бөліктер бойынша анықтау объектілері және оларды қылмыскерлерді іздестіру үшін пайдалану мүмкіндігі ретінде.

Сараптамалық зерттеу нәтижелерін бағалау және ресімдеу.

Тақырып №15. Көліктік-трасологиялық сараптамалық зерттеулер

Көлік құралы ұғымы. Жол-көлік оқиғаларының (ЖКО) түсінігі және түрлері. Көлік құралдарының негізгі із құраушы бөлшектері мен бөліктері. Криминалист-маманның ЖКО орнын тексеруге қатысуы. ЖКО болған жерде көлік құралдарының іздерін табу. Шиналардың үлгілерін олардың іздері бойынша орнату.

Көлік құралының топтық тиістілігін анықтау мақсатында іздерді алдын ала зерттеу.

Жасырынған көлік құралы туралы іздестіру ақпаратын алу. ЖКО қатысушы-Көлік құралдарын тексеру.

ЖКО механизмін орнатуға криминалист-маманның қатысуы.

Көлік құралдарының іздерін бекіту тәсілдері мен тәсілдері.

ЖКО орнын қарау хаттамасында көлік құралдарының іздерін сипаттау.

Көлік құралдарының іздерін сараптау міндеттері. ЖКО-ны тергеу кезінде кешенді (трасологиялық, автотехникалық және сот-медициналық) сараптаманың ерекшеліктері, тағайындалуы және жүргізілуі.

Шина протекторының жүгіру жолының идентификациялық белгілері. Олардың маңыздылығы, тұрақтылығы, іздерде Шина белгілерінің көрсетілу сапасына әсер ететін факторлар.

Шиналардың іздері бойынша көлік құралдарын сәйкестендіру әдістемесі.

Сараптамалық экспериментті дайындау және жүргізу ерекшеліктері.

Жәбірленушілердің киіміндегі іздер бойынша шиналарды сәйкестендіру.

Көліктік трасологиядағы диагностикалық сараптамалық зерттеулер әдістемесі.

Көліктік-трасологиялық сараптамамен шешілетін диагностикалық сипаттағы мәселелер. Материалдарды сараптамаға дайындау. Бөлшектердің контактілі өзара іс-қимыл іздері бойынша көлік құралдарын диагностикалық зерттеу әдістемесі.